

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Татяничкової Ірини Володимирівни «Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Дисертаційне дослідження Татяничкової І.В. присвячене одній із найбільш актуальних проблем спеціальної педагогіки і психології – проблемі соціалізації дітей з особливими потребами, зокрема з вадами інтелектуального розвитку, оскільки від її розв'язання залежить спроможність їх ефективного існування у соціумі. Слід зазначити, що процес соціалізації цих дітей перебігає зі значними труднощами, що зумовлено їх обмеженими інтелектуальними можливостями. Доведено, що посилена увага до соціалізації осіб з вадами розумового розвитку є необхідною умовою соціального оздоровлення суспільства, а утруднення в їх соціалізації пов'язані передусім з невизначеністю спеціальних коригуючих впливів. Водночас проблема психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дітей, виходячи з її змісту, суті кожної з її стадій, основних показників прояву, не була предметом системного дослідження. Тому дисертаційна робота Татяничкової І.В. є своєчасним, актуальним і дуже затребуваним, зокрема для сучасної педагогічної практики, дослідженням.

Тема дисертації пов'язана з комплексною науково-дослідною темою лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України: «Удосконалення змісту і форм навчання розумово відсталих дітей в умовах реформування спеціальної освіти».

Дисертаційна робота Татяничкової І.В. спрямована на розв'язання мети – розроблення теоретично обґрунтованої і експериментально апробованої системи корекційно-виховної роботи щодо забезпечення соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку та вивчення особливостей їх соціалізації (адаптації, індивідуалізації, інтеграції, ранньої трудової підготовки) в умовах спеціальної загальноосвітньої школи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше: теоретично обґрунтовано, розроблено та апробовано систему корекційно-виховної роботи (організаційних форм, методів, змісту) щодо забезпечення соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку у спеціальній загальноосвітній школі відповідно до сутності соціалізації, її стадій, предмета впливу, показників результативності, особливостей розвитку та соціалізації розумово відсталих дітей; доведено, що впровадження запропонованої системи корекційно-виховної роботи призводить до оптимізації процесу соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку, демонструє стабільне підвищення всіх визначених показників його ефективності.

Відповідно до мети та завдань дослідження дисертанткою було застосовано широкий комплекс методів, а саме: теоретичні методи, що дали змогу автору вивчити та узагальнити теоретико-методологічні засади проблеми соціалізації, визначити зміст її ключових понять; емпіричні (спостереження, бесіда, метод експертної оцінки, анкетування, тестування), які використано з метою вивчення особливостей процесу соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку на кожній її стадії, а також загального рівня успішності соціалізації; методи статистичної обробки даних (кореляційний аналіз Спірмена, критерій Пірсона).

Надійність та достовірність отриманих результатів забезпечено методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; відповідністю використаних методів і методик предмету, меті й завданням дослідження, а також критеріям надійності та валідності; репрезентативністю вибірки; ідентичністю процедури дослідження для всіх респондентів; сполученням методів кількісного та якісного аналізу; використанням методів математичної статистики для обробки емпіричних даних.

Структура дисертації складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі автор чітко обґрунтовує актуальність теми дослідження, формулює об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначає теоретико-

методологічну основу та методи дослідження, висвітлює наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наводить дані щодо їх апробації.

Зміст першого розділу дисертації свідчить про ретельне вивчення Тат'янчиковою І.В. наукової літератури з проблеми дослідження, що дало змогу здійснити ґрунтовний аналіз концептуальних підходів щодо визначення сутності поняття «соціалізація», змісту, особливостей перебігу кожної з її стадій, механізмів і показників прояву, особливостей соціалізації на різних вікових етапах становлення особистості тощо. Дисертанткою відмічається, що найбільшій актуальності проблема соціалізації набуває у підлітковому та старшому шкільному віці. Ускладненість соціалізації на кожному з цих вікових періодів веде до труднощів у навчальній діяльності, конфліктів з однокласниками, вчителями, батьками; зниження самооцінки тощо. Автор доводить, що саме становлення самосвідомості і адекватної самооцінки у дитини уможливорює самодетермінацію її особистісного зростання, формування важливих особистісних якостей та властивостей, здатності до усвідомленої активності та її регуляції. Слід зазначити, що індивідуалізація та інтеграція, як спеціальний предмет дослідження в контексті проблеми соціалізації, розглянуто автором вперше.

На підставі ретельного аналізу педагогічної літератури щодо проблеми соціалізації (розділ 2) дисертантка дістається висновків: поняття соціалізації все більше стає педагогічною категорією; розвиток особистості дитини неможливий поза межами організації навчально-виховного процесу; особливої значущості набуває забезпечення соціалізації для осіб з психофізичними порушеннями. Втім, практика роботи щодо соціалізації дітей у спеціальній школі ще не набула послідовного систематичного і цілісного характеру. Відтак, пошук адекватних педагогічних засобів соціалізації учнів потребує вивчення її особливостей на різних стадіях.

Саме третій розділ дисертації і спрямовано на вивчення особливостей учнів з вадами інтелектуального розвитку. У розділі чітко обґрунтовано та висвітлено методику констатувального етапу дослідження, докладно проаналізовано його результати.

На зазначеному етапі дослідження було здійснено вивчення особливостей соціалізації учнів з вадами інтелектуального розвитку на різних її стадіях (адаптації, індивідуалізації, інтеграції, ранньої трудової підготовки) в умовах спеціальної загальноосвітньої школи, відповідно до суті цього процесу, його ключових питань та понять, механізмів та найважливіших показників прояву на кожній з них. Дослідження було здійснено з використанням порівняльного принципу та зосереджено на вивченні розумово відсталих дітей та дітей з нормою інтелекту.

У роботі представлено як кількісний, так і якісний аналіз отриманих емпіричних даних. На підставі кореляційного аналізу автором здійснено співставлення даних щодо загального рівня соціалізованості та даних за окремими показниками на кожній стадії соціалізації, що дало змогу визначити предмет корекційно-розвивального впливу та основні напрями педагогічної роботи. Слід відмітити, що кореляційний аналіз проведено ґрунтовно, ретельно і виважено (кореляційні матриці автором представлені у додатках), що заслуговує на позитивну оцінку.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження здійснено також достатньо повно та ґрунтовно. Автором встановлено, що більшість учнів має недостатній рівень успішності соціалізації на кожній її стадії, причому найбільшій уваги потребує забезпечення соціалізації на стадії індивідуалізації.

У цілому аналіз результатів констатувального етапу дослідження здійснено на досить високому науковому рівні.

У четвертому розділі Татяничкова І.В. обґрунтовує методику формування етапу дослідження, висвітлює структуру та зміст експериментальної системи корекційно-виховної роботи, аналізує результати її впровадження у педагогічний процес спеціальної школи.

Запропонована автором спеціальна педагогічна робота здійснювалась послідовно, відповідно до основних її стадій, з використанням спеціально розробленої системи корекційно-виховної роботи у позакласний час. Забезпечення соціалізації школярів передбачало поетапність такої роботи, на

основі сприяння цьому процесу за показниками, визначеними за предмет корекційно-розвивального впливу на кожній стадії.

Ефективність запропонованої системи підтверджується повторним дослідженням показників загального рівня соціалізації та рівня соціалізації за окремими показниками на кожній стадії після формувального експерименту. Статистична значущість змін доводилась за допомогою критерію Пірсона. Отримані результати засвідчили доцільність застосування розробленої автором системи корекційно-виховної роботи.

Висновки дисертації повністю відображають отримані результати, відповідають меті, поставленим завданням та науковій новизні роботи.

Загалом дисертація Татяничкової І.В. має чітку логічну структуру, послідовність викладення матеріалу, ґрунтовні висновки, охоплює всі важливі аспекти означеної проблеми. У роботі досить широко використано методи математико-статистичної обробки емпіричних даних.

Основні положення дисертації достатньо повно викладено у 61 науковій праці, з яких 2 – монографії, 3 – науково-методичних посібника, 1 – навчально-методичний посібник, 24 – статті у наукових фахових виданнях України. Звертає на себе увагу широка географія наукових публікацій, а також чисельність апробації результатів дослідження на науково-практичних конференціях, у тому числі закордонних.

Автореферат відображає основні положення дисертації.

Втім, поряд із загальною позитивною оцінкою роботи, слід відмітити такі зауваження:

1. У дисертації стан розробленості проблеми дослідження визначено переважно на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень вітчизняних вчених, тоді як наукові праці зарубіжних авторів представлено незначною мірою. Робота виграє б за умови порівняльного вивчення і аналізу розв'язання проблеми за кордоном та в Україні.

2. У роботі мають місце окремі термінологічні та змістові неточності щодо трактування деяких теоретичних положень.

3. Сформульовані у дисертації перспективи подальшого вивчення проблеми дослідження потребують, на наш погляд, більшої конкретизації. Свого подальшого розв'язання потребують питання забезпечення соціалізації розумово відсталого дитини у сім'ї та розгляд існування у соціумі випускників спеціальних шкіл.

Наголошуємо, що дані зауваження не зменшують високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження І.В. Татьянчикової.

У цілому робота є завершеним, цілісним та самостійним дослідженням. Якість, рівень, обсяг і оформлення дисертації повністю відповідають вимогам пунктів 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Отримані результати дисертаційного дослідження мають суттєве значення для теорії та практики спеціальної педагогіки, а його автор, Татьянчикова Ірина Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент –

доктор медичних наук, професор,
кафедри фтизіатрії та пульмонології
Національного медичного університету
ім. О.О. Богомольця МОЗ України

Р.Г. Процюк

20